

Тетяна Коваленко,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри земельного та
аграрного права*

*Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

<https://doi.org/10.37374/2019-35-16>

УДК 349.42

Юридична природа майнового паю як об'єкта аграрних правовідносин

Майновий пай є особливим об'єктом аграрних правовідносин та є характерним для двох видів суб'єктів аграрного підприємництва – колективних сільськогосподарських підприємств та сільськогосподарських кооперативів. Поняття майнового паю аграрне законодавство не містить. Відповідно до Закону України «Про кооперацію» від 10 липня 2003 р. пай – це майновий поворотний внесок члена (асоційованого члена) кооперативу у створення та розвиток кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна, в тому числі грошей, майнових прав, а також земельної ділянки.

В аграрному законодавстві суперечливо визначено правову природу майнового паю. З одного боку, майновий пай визнається чинним законодавством як об'єкт абсолютних правовідносин. Так, згідно ст. 9 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» від 14 лютого 1992 р. майновий пай є власність членів підприємства. Члени колективного сільськогосподар-

ського підприємства визнаються також співвласниками майна даного підприємства в частині майна, яку вони одержують у разі виходу із підприємства, тобто в розмірі майнового паю. Водночас чинне законодавство позбавляє власників майнового паю одного із найбільш характерних для права власності правомочностей – права розпорядження майновим паєм, оскільки право розпорядження своїм майновим паєм за власним розсудом член підприємства набуває лише після припинення членства в підприємстві. Така тенденція характерна і для Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» в редакції від 20 листопада 2012 р., розділ V якого має назву «Право власності на пай», при цьому пай повертається членові кооперативу в натурі лише у разі виходу із підприємства (ст. 16).

В аграрно-правовій науці України проблеми правової природи майнового паю та права на майновий пай членів недержавних сільськогосподарських підприємств досліджують О. В. Гафурова, В. Ф. Жаренко,

В. М. Єрмоленко, В. І. Семчик, А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич та інші вчені. Спробу визначити правову природу майнового паю та права на майновий пай членів колишніх колективних сільськогосподарських підприємств зроблено в дисертаційному дослідженні О. І. Хорошевської («Правові аспекти паювання майна колективних сільськогосподарських підприємств в Україні», 2019). Водночас, порівняльно-правове дослідження правової природи майнових паїв членів колективних сільськогосподарських підприємств та сільськогосподарських кооперативів в доктрині аграрного права України не проводились.

Метою даної статті є з'ясування спільних та відмінних ознак майнового паю як особливого об'єкта аграрних правовідносин в колективних сільськогосподарських підприємствах та сільськогосподарських кооперативах, встановлення правової природи права на майновий пай та специфіки його набуття і реалізації залежно від виду недержавного сільськогосподарського підприємства.

Дослідження правової природи майнового паю дає можливість визначити істотні ознаки, які дозволяють відмежувати його від інших понять, а саме:

а) майновий пай не існує як об'єкт матеріального світу до моменту його витребування в натурі, грошах або цінних паперах. Так, Закон України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» (ч. 3 ст. 9) передбачає, що громадянин може отримати майновий пай натурою, грошми або цінними паперами лише при припиненні членства в підприємстві. Відповідно до ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» фізична чи юридична особа, яка внесла свій майновий пай у кооператив у формі земельної ділянки, отримує свій майновий пай виключно у формі земельної ділянки, тобто в натурі (на місцевості) лише після виходу, виключення з

кооперативу чи ліквідації кооперативу;

б) майновий пай існує виключно у вартісному виразі. Так, згідно ст. 9 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» до складу пайового фонду майна, який підлягає розподілу на майнові паї, включається лише вартість майнових цінностей підприємства;

в) майновий пай є особливим об'єктом аграрних правовідносин, а саме, як зазначає В. Ю. Уркевич, внутрішніх аграрних правовідносин [1];

г) право на майновий пай є підставою для набуття права власності на майно, гроші або цінні папери у разі припинення членства в колективному сільськогосподарському підприємстві чи сільськогосподарському кооперативі.

Водночас необхідно звернути увагу, що порядок формування майнових паїв в колективних сільськогосподарських підприємствах та сільськогосподарських кооперативах істотно відрізняється. Так, майновий пай члена колективного сільськогосподарського підприємства формувався в результаті розпаювання майна колективної власності вказаних підприємств відповідно до приписів Законів України «Про власність» від 7 лютого 1991 р. та «Про колективне сільськогосподарське підприємство», а також його розмір підлягав уточненню згідно із вимогами Указів Президента України «Про заходи щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки» від 29 січня 2001 р. та «Про додаткові заходи щодо підвищення рівня захисту майнових прав сільського населення» від 27 серпня 2002 р.

Згідно із Законом України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» до пайового фонду майна зараховувалася вартість основних виробничих і оборотних засобів, створених за рахунок діяльності підприємства, цінні папери, акції,

гроші та відповідна частка від участі в діяльності інших підприємств і організацій. Для розрахунку пайового фонду вартість всіх активів підприємства зменшувалася на суму боргів, на вартість майна соціальної сфери, а також майна, що не підлягало паюванню. Розмір майнового паю члена колективного сільськогосподарського підприємства залежав від розміру його трудового внеску і визначався відповідно до Методики визначення трудових внесків членів колективних сільськогосподарських підприємств, у тому числі реорганізованих, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики України від 21 червня 2005 р. № 274.

Майновий пай члена сільськогосподарського кооперативу формується на основі його внесків – пайового внеску, додаткового пайового внеску, кооперативних виплат та виплат на паї, які не виплачуються членові кооперативу, а приєднуються до його майнового паю. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» порядок визначення розміру пайового внеску кожного члена кооперативу визначається пропорційно до його участі у господарській діяльності кооперативу відповідно до запланованого обсягу і вартості послуг, що надаються кооперативом. Асоційовані члени сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу здійснюють пайові внески у розмірі, визначеному статутом цього кооперативу. У ст. 21 Закону України «Про кооперацію» передбачено, що пай кожного члена кооперативу формується за рахунок разового внеску або часток протягом певного періоду. Майнові внески оцінюються у грошовій формі. Розмір паю члена кооперативу залежить від фактичного його внеску до пайового фонду. Паї, в тому числі резервного і спеціального фондів, є персоніфікованими і у сумі визначають загальну частку кожного члена кооперативу у майні кооперативу.

Отже, майновий пай як особливий об'єкт аграрних правовідносин – це оцінена у грошовому виразі частина належного на праві власності майна колективного сільськогосподарського підприємства чи сільськогосподарського кооперативу, яка визначає долю участі члена підприємства в пайовому фонді майна підприємства, залежну від його трудового внеску (для колективних сільськогосподарських підприємств) чи майнового/грошового внеску (для сільськогосподарських кооперативів) і може бути в установленому чинним законодавством порядку витребувана в натурі, грошах або цінних паперах у разі припинення відносин членства.

Право на майновий пай можна розглядати в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. В об'єктивному розумінні право на майновий пай становлять норми чинного законодавства України, які визначають механізм набуття та реалізації цього права. В суб'єктивному розумінні право на майновий пай включає в себе здатність певного суб'єкта набути та реалізувати дане право.

Право на майновий пай становить елемент спеціальної правоздатності фізичної чи юридичної особи. Виникнення права на майновий пай чинне законодавство України пов'язує із наявністю права членства особи в недержавному сільськогосподарському підприємстві. Так, набути право на майновий пай в результаті паювання майна могли лише громадяни – члени колективних сільськогосподарських підприємств та особи, за яким зберігається право членства в цьому підприємстві. Право на майновий пай в сільськогосподарському кооперативі набувають фізичні особи (у виробничому кооперативі) та фізичні і юридичні особи (у обслуговуючому кооперативі) після прийняття їх до членів таких підприємств та внесення ними пайового внеску. При цьому власником всього майна пайового фонду залишається недержавне сільськогоспо-

дарське підприємство, яке самостійно здійснює повноваження володіння, користування і розпорядження належними йому об'єктами права власності в особі своїх статутних органів управління.

Підставами набуття права на майновий пай є юридичні факти, з якими закон пов'язує виникнення права на майновий пай. До юридичних фактів, які були пов'язані із особливими правовими ознаками особи, яка претендувала на набуття права на майновий пай в колективному сільськогосподарському підприємстві, належали факт членства в недержавному сільськогосподарському підприємстві та наявність трудового внеску в колективне майно такого сільгосп підприємства. Юридичними фактами для набуття права на майновий пай в сільськогосподарському кооперативі є факт прийняття особи до складу членів такого підприємства та внесення нею пайового внеску в порядку, строки та розмірах, передбачених статутом кооперативу. Водночас необхідно звернути увагу, що право на майновий пай може набуватися у порядку спадкування. Так, в законодавстві закріплено можливість передати майновий пай у спадщину відповідно до цивільного законодавства України та статуту підприємства. Коло осіб, які можуть стати спадкоємцями права на майновий пай, в законодавстві не обмежено. Успадкування права на майновий пай в колективному сільськогосподарському підприємстві чи сільськогосподарському кооперативі не породжує у спадкоємця права членства у такому підприємстві, яке є особистим правом і припиняється у зв'язку із смертю спадкодавця. Таким чином, в чинному законодавстві України передбачено два способи набуття права на майновий пай – первісний спосіб, за яким право на майновий пай виникає вперше, незалежно від волі попереднього суб'єкта даного права (паювання майна колективного сільгосп підприємства, прийняття

до членів сільськогосподарського кооперативу та внесення пайового внеску) та похідний спосіб набуття права на майновий пай, за яким відбувається перехід уже існуючого права на майновий пай від однієї особи до іншої (спадкування права на майновий пай).

В аграрно-правовій літературі зустрічаються два підходи до розуміння змісту права на майновий пай: а) ототожнення права на майновий пай із правом власності та визнання його об'єктом абсолютних правовідносин [2]; б) віднесення права на майновий пай до прав зобов'язальних [3; 4]. Право на майновий пай в сільськогосподарському підприємстві є комплексним правом та включає наступні правомочності суб'єкта даного права: а) право на щорічне нарахування частини прибутку залежно від частки у пайовому фонді майна члена колективного сільськогосподарського підприємства чи сільськогосподарського кооперативу; б) право отримати майновий пай натурою, грошми або цінними паперами у випадку припинення відносин членства. Характер правових зв'язків, які складаються між недержавним сільськогосподарським підприємством та суб'єктами права на майновий пай, дозволяє визначити зміст права на майновий пай, яким є вимога суб'єкта права на майновий пай щодо щорічного нарахування частини прибутку в залежності від розміру цього паю та щодо виділення майнового паю в натурі, грошах та цінних паперах при припиненні відносин членства в порядку, визначеному чинним законодавством та локальними нормативно-правовими актами, а недержавне сільськогосподарське підприємство, в свою чергу, несе обов'язок щодо задоволення таких вимог. Наявність двох конкретно визначених суб'єктів, один з яких (уповноважений суб'єкт) наділений правами вимоги (щодо нарахування частини прибутку та виділення паю в натурі, грошах або цінних паперах), а на іншо-

го суб'єкта (зобов'язаний суб'єкт) покладено обов'язок задоволення вимог уповноваженого суб'єкта, дозволяє зробити висновок, що право на майновий пай набувається і реалізується у відносних правовідносин, а не абсолютних.

Таким чином, за своїм змістом право на майновий пай є правом зобов'язального характеру, в силу якого одна особа (недержавне сільськогосподарське підприємство) зобов'язана вчинити на користь іншої особи (суб'єкта права на майновий пай) певні дії, як то щорічно нараховувати частину прибутку в залежності від розміру майнового паю та виділити майновий пай в натурі, грошах або цінних паперах при виході особи із підприємства, а суб'єкт права на майновий пай має право вимагати виконання сільгоспідприємством своїх обов'язків. Зобов'язальний характер права на майновий пай підтверджується також тим, що при ліквідації підприємства пай членів підприємства видається їм натурою або грошми чи цінними паперами після задоволення претензій кредиторів. Тобто, право на майновий пай, як зобов'язальне право, згідно норм чинного законодавства підлягає реалізації лише після задоволення вимог, що впливають із права абсолютно (права власності тощо).

Окрім змісту, право на майновий пай характеризується лише йому властивим об'єктом, яким є дії недержавного сільськогосподарського підприємства (колективного сільськогосподарського підприємства чи сільськогосподарського кооперативу) щодо нарахування частини прибутку на пай, а також щодо виділення в натурі, грошах або цінних паперах майнового паю при припиненні членських правовідносин.

Підстави припинення права на майновий пай можна класифікувати в залежності від свободи волевиявлення суб'єкта права на майновий пай на три види: а) підстави, які залежать від волевиявлення суб'єкта

права на майновий пай (реалізація права на майновий пай шляхом його витребування в натурі, грошах або цінних паперах); б) підстави, які частково залежать від волевиявлення суб'єкта права на майновий пай (спадкування права на майновий пай за заповітом); в) підстави, які не залежать від волевиявлення суб'єкта права на майновий пай (спадкування права на майновий пай за законом, погашення права на майновий пай у випадку недостачі майна для задоволення вимоги суб'єкта цього права після задоволення вимог кредиторів; накладення стягнення на майновий пай, після виділення його в натурі, грошах або цінних паперах, за боргами суб'єкта права на майновий пай).

В аграрному законодавстві України передбачені різні вимоги щодо посвідчення права на майновий пай членів колективних сільськогосподарських підприємств та сільськогосподарських кооперативів. Протягом 1992-2001 років обов'язкового посвідчення певним документом права на майновий пай членів колективних сільськогосподарських підприємств не було передбачено. Методичними рекомендаціями по приватизації майна колективних сільськогосподарських підприємств, які були схвалені Міністерством сільського господарства і продовольства України, Українською академією аграрних наук 2 жовтня 1992 р., передбачалося, що первинний облік паїв може здійснюватися у реєстрах двох видів: у пайових книжках або пайових посвідченнях. Пайова книжка відкривалася на кожного члена колективного сільськогосподарського підприємства, видавалася йому на руки і була документом, що засвідчував розмір та динаміку його паю. Зразок пайової книжки був наведений у додатках до даної постанови, водночас підприємство могло прийняти іншу її форму. Аналітичний облік майнових паїв було рекомендовано вести в Книзі паїв членів недержав-

ного сільськогосподарського підприємства.

Відсутність законодавчо врегульованого порядку посвідчення права на майновий пай на практиці призводила до зловживань з боку посадових осіб підприємства та порушення майнових прав його членів. Тому Указом Президента України «Про заходи щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки» від 29 січня 2001 р. було запроваджено документальне посвідчення права власності на паї шляхом видачі свідоцтв про право власності на пай члена колективного сільськогосподарського підприємства (майнових сертифікатів). Форма такого Свідоцтва була затверджена постановою Кабінету Міністрів України «Про врегулювання питань щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки» від 28 лютого 2001 р. № 177.

Водночас особливості посвідчення права на майновий пай членів сільськогосподарських кооперативів в чинному законодавстві України не визначені. Тому ці питання віднесені до локальної нормотворчості та врегульовуються в статутах чи інших локальних нормативно-правових актах зазначених кооперативів.

Як було згадано вище, право на майновий пай є комплексним правом, яке включає в себе дві правомочності – право вимоги щорічного нарахування частки прибутку в залежності від частки у пайовому фонді та право вимоги виділення майнового паю в натурі, грошах або цінних паперах при виході із підприємства.

В законодавстві не встановлено спеціального механізму реалізації суб'єктом права на майновий пай правомочності щорічного отримання частки прибутку, яка припадає на його майновий пай. Закон України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» обмежився вказівкою на те, що члену підприємства

щорічно нараховується частина прибутку залежно від частки у пайовому фонді, яку за його бажанням може бути виплачено або зараховано у збільшення частки в пайовому фонді (ст. 9). Вирішення всіх інших питань реалізації даної правомочності суб'єкта права на майновий пай віднесено до локальної правотворчості.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про кооперацію» виплати на паї – це виплати частини доходу кооперативу на паї члена та асоційованого члена кооперативу. Розмір виплат на паї встановлюється рішенням загальних зборів членів кооперативу після відрахувань обов'язкових коштів на формування і поповнення його фондів. Виплати можуть здійснюватися у грошовій формі, товарами, цінними паперами, а також у формі збільшення паю та в інших формах, передбачених статутом кооперативу. Загальна сума виплат на паї не може перевищувати 20 відсотків доходу, визначеного до розподілу.

Законом України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» передбачено, що майновий пай може успадковуватись відповідно до цивільного законодавства України та статуту підприємства (ч. 2 ст. 9). У ст. 21 Закону України «Про кооперацію» також зазначається, що право власності членів кооперативу – фізичних осіб на свою загальну частку успадковується. Якщо при успадкуванні права на майновий пай його спадкоємець є членом того ж недержавного сільськогосподарського підприємства, що і спадкодавець, вартість успадкованого майнового паю може бути додана до вартості майнового паю спадкоємця. У тому ж випадку, коли спадкоємець права на майновий пай не є членом недержавного сільгоспідприємства, він має право після отримання свідоцтва на спадщину реалізувати своє право на майновий пай шляхом його витребування в натурі, грошах або цінних паперах.

В аграрному законодавстві передбачені особливості укладення угод із правом на майновий пай колишніх членів колективних сільськогосподарських підприємств. Так, Указами Президента України «Про заходи щодо забезпечення захисту майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки» та «Про додаткові заходи щодо підвищення рівня захисту майнових прав сільського населення» було запроваджено механізми передачі паїв в оренду з виплатою орендної плати в розмірі не менше одного відсотка вартості паю, а також купівлю-продаж, дарування, міну, передачу у спадщину таких паїв [5; 6]. З 2003 р. по 2013 р. діяв Порядок продажу на публічних торгах майнових паїв членів колективних сільськогосподарських підприємств, який був затверджений наказом Міністерства аграрної політики України від 28 січня 2003 р. № 14. Цей Порядок визначав процедуру продажу на публічних торгах майнових паїв членів колективних сільськогосподарських підприємств, у тому числі реорганізованих, за умов наявності двох і більше пропозицій від покупців щодо придбання цих майнових паїв.

Після прискореної реструктуризації колективних сільськогосподарських підприємств відповідно до Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 р. не всі колишні члени таких підприємств реалізувати своє право на майновий пай шляхом внесення такого паю до створених на основі колективних сільгоспідприємств нових суб'єктів аграрного господарювання або витребування майнового паю в натурі, грошах чи цінних паперах. За таких умов відповідно до ст. 31 Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство» у разі реорганізації підприємства паї його членам або їх спадкоємцям видаються правонасту-

пниками цього підприємства за рахунок майна, яке було віднесене до складу пайового фонду підприємства на дату його реорганізації і передане на баланс правонаступникам.

У випадку відсутності правонаступника реструктуризованого колективного сільськогосподарського підприємства, майно пайового фонду такого підприємства, розпайоване на майнові паї, які не були витребувані в натурі, грошах або цінних паперах, вважається спільною часткою власністю колишніх членів колективного сільськогосподарського підприємства. Відповідно до Рекомендацій щодо використання майна, яке перебуває у спільній частковій власності, затверджених Наказом Міністерства аграрної політики України від 9 квітня 2001 р. № 97, майно, яке перебуває у спільній частковій власності, використовується співвласниками наступними способами: а) частина інвентарних об'єктів, які задіяні у виробничому процесі, передається в оренду суб'єкту підприємницької діяльності на підставі договору оренди; б) частина інвентарних об'єктів, які не використовуються у виробництві в даний час, але надалі може бути використана, передається користувачеві майна на зберігання на підставі договору схову; в) частина інвентарних об'єктів, які не задіяні у виробничому процесі і не має перспективи його використання, за рішенням співвласників може бути демонтована і ліквідована, при цьому матеріали від демонтажу за їх ліквідаційною вартістю включаються до пайового фонду або видаються співвласникам в рахунок їх майнових паїв.

Законодавством передбачені також особливості реалізації права на майновий пай члена сільськогосподарського кооперативу. У ст. 21 Закону України «Про кооперацію» передбачено, що у разі виходу або виключення з кооперативу фізична чи юридична особа має право на одержання своєї загальної частки натурою, грошми або (за бажанням)

цінними паперами відповідно до їх вартості на момент виходу, а земельної ділянки – у натурі. Строк та інші умови одержання членом кооперативу своєї загальної частки встановлюються статутом кооперативу, при цьому строк одержання зазначеної частки не може перевищувати двох років, а відлік його розпочинається з 1 січня року, що настає з моменту виходу або виключення з кооперативу. Особливості повернення земельної ділянки зі складу пайового фонду сільськогосподарського кооперативу деталізовані у ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», відповідно до якої у разі виходу, виключення з кооперативу чи ліквідації кооперативу фізична чи юридична особа, яка внесла свій майновий пай у кооператив у формі земельної ділянки, отримує свій майновий пай виключно у формі земельної ділянки, тобто в натурі (на місцевості). У разі ліквідації кооперативу майновий пай у формі земельної ділянки не може бути використаний для виплати заробітної плати працівникам, виконання зобов'язань перед бюджетом, банками та іншими кредиторами.

Підводячи підсумок проведеного дослідження, можна зазначити наступне:

а) майнові паї є особливими об'єктами внутрішніх аграрних правовідносин, які виникають між колективним сільськогосподарським підприємством чи сільськогосподарським кооперативом – з одного боку, та членом такого підприємства (його спадкоємцем) – з другого боку;

б) не зважаючи на тотожність термінології, порядок формування майнових паїв та реалізації права на майновий пай в колективних сільськогосподарських підприємствах та сільськогосподарських кооперативах істотно відрізняється;

в) майновий пай як особливий об'єкт аграрних правовідносин – це оцінена у грошовому виразі частина належного на праві власності майна колективного сільськогосподарського підприємства чи сільськогосподарського кооперативу, яка визначає долю участі члена підприємства в пайовому фонді майна підприємства, залежну від його трудового внеску (для колективних сільськогосподарських підприємств) чи майнового/грошового внеску (для сільськогосподарських кооперативів) і може бути в установленому чинним законодавством порядку витребувана в натурі, грошах або цінних паперах у разі припинення відносин членства;

г) за своїм змістом право на майновий пай є правом зобов'язального характеру, в силу якого одна особа (колективне сільськогосподарське підприємство чи сільськогосподарський кооператив) зобов'язана вчинити на користь іншої особи (члена такого підприємства чи його спадкоємця) певні дії, як то щорічно нараховувати частину прибутку в залежності від розміру майнового паю та виділити майновий пай в натурі, грошах або цінних паперах при виході особи із підприємства, а суб'єкт права на майновий пай має право вимагати виконання сільгоспідприємством своїх зобов'язань.

Список використаних джерел

1. *Уркевич В. Ю.* Земельні й майнові частки (паї) як об'єкти внутрішніх (внутрішньогосподарських) аграрних правовідносин. *Проблеми законності.* 2006. Вип. 80. С. 86-93.
2. *Жаренко В. Ф.* Правові аспекти реформування колективних сільськогосподарських підприємств на основі паювання майна і землі. *Правова держава.* 1998. Вип. 9. С. 215-222.

3. Коваленко Т. О. Правова природа майнового паю. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство*. 2001. Вип. 121. С. 46-49.

4. Коваленко Т. О. Захист майнових прав селян у процесі аграрної реформи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 1. С. 48-58.

5. Єрмоленко В. М. Проблеми укладання договорів оренди майнових паїв аграрними підприємствами. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 11. С. 37-41.

6. Єрмоленко В. М. Проблеми укладання договорів оренди із Спільною співвласників майнових паїв. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 12. С. 16-19.

Коваленко Т. О. Юридична природа майнового паю як об'єкта аграрних правовідносин

В статті з'ясовано спільні та відмінні ознаки майнового паю як особливого об'єкта аграрних правовідносин в колективних сільськогосподарських підприємствах та сільськогосподарських кооперативах; визначено правову природу права на майновий пай та специфіку його набуття і реалізації залежно від виду недержавного сільськогосподарського підприємства.

Ключові слова: аграрна реформа; колективне сільськогосподарське підприємство; майновий пай; пайовий фонд; паювання майна; право на майновий пай; свідоцтво про право власності на майновий пай; сільськогосподарський кооператив.

Коваленко Т. А. Юридическая природа имущественного пая как объекта аграрных правоотношений

В статье выяснены общие и отличительные признаки имущественного пая как особого объекта аграрных правоотношений в коллективных сельскохозяйственных предприятиях и сельскохозяйственных кооперативах; определены правовая природа права на имущественный пай и специфика его приобретения и реализации в зависимости от вида негосударственного сельскохозяйственного предприятия.

Ключевые слова: аграрная реформа; коллективное сельскохозяйственное предприятие; имущественный пай; паевой фонд; паевание имущества; право на имущественный пай; свидетельство о праве собственности на имущественный пай; сельскохозяйственный кооператив.

Kovalenko T. Legal nature of property share as an object of agrarian legal relations

Property shares are special objects of internal agricultural legal relations that arise between a collective agricultural enterprise or an agricultural cooperative – on the one hand, and a member of such enterprise (its successor) – on the other hand.

Research of the legal nature of the property share gives an opportunity to determine its essential features, which allow distinguishing it from other legal phenomena, namely:

a) the property share does not exist as an object of the material world until it is demanded in goods, money or securities;

b) the property share exists exclusively in value form;

c) the property share is a special object of internal agrarian legal relations;

d) the right to a property share is the legal basis for acquiring goods, money or securities in the case of termination of membership in a collective agricultural enterprise or agricultural cooperative.

Despite the identity of terminology, the procedures of property shares' formation and of realization of the right to property share in collective agricultural enterprises and in agricultural cooperatives are significantly different.

Property share as a special object of agrarian legal relations is estimated in monetary terms part of the property, owned by collective agricultural enterprise or agricultural cooperative, which determines the share of the member's participation in the unit property fund of enterprise or cooperative, depending on his labor contribution (for collective agricultural enterprises) or property/monetary contribution (for agricultural cooperatives), and may be demanded in accordance with established by legislation procedure in goods, money or securities in the case of termination of membership relations.

By its content, the right to property share is the right of the obligatory nature. By virtue of the right to property share one person (collective agricultural enterprise or agricultural cooperative) is obliged to act in favor of another person (member of such enterprise or his successor) the next way: a) to calculate and grant annually the part of the profit of enterprise or cooperative, that is depending on the size of the property share; and b) to allocate the property share in goods, money or securities after the exit of the member from the enterprise. The subject of the right to property share (member of enterprise/cooperative or his successor) is able to demand from the agricultural enterprise the implementation of its duties.

Ukrainian agrarian legislation provides different requirements for the certification of property rights of members of collective agricultural enterprises and of agricultural cooperatives.

The right to property share is a complex right, which includes two possibilities: a) the right to claim the annual percentage of profit, depending on the amount of the share of member in the unit fund of enterprise, and b) the right to claim the property share in goods, money or securities in the case of termination of membership relations.

After the accelerated restructuring of collective agricultural enterprises, not all former members of such enterprises have realized their rights to property share by introducing such a share to new agricultural entities, that were created based on collective agricultural enterprises, or by claiming the property share in goods, money or securities. Under such conditions, in the case of reorganization of collective agricultural enterprises shares of its members or their heirs shall be granted to the successors of this enterprise at the expense of property that was attributed to the unit fund of the enterprise on the date of its reorganization and transferred to the balance of the successors.

In the case if the legal successor of the restructured collective agricultural enterprise is absent, the property of the unitary fund of collective agricultural enterprise, split into property shares that were not claimed in goods, money or securities, shall be considered as a common shared property of the former members of such collective agricultural enterprise.

Key words: agrarian reform; agricultural cooperative; collective agricultural enterprise; property share; property sharing; the right to property share; certificate of ownership of a property share..